

Miután Pergamonban csak egy nagy Asklepios szentély volt s ebben az isten szobrát Phyromachos készítette, valószínű Amelung következtetése, hogy a mi Asklepios-szobrainkban Phyromachos művének másolatai maradtak reánk.¹ Amelung az ó-szónyi példányt nem ösmerte. Phyromachos valószínűleg azonos azzal a művészszel, a kiről Plinius megemlíti, hogy Attalos és Eumenes pergamoni királyoknak a gallok elleni harczait örökítette meg szobrászi csoportokban Isigonossal, Stratoniosszal és Antigoniosszal együtt.²

Ez a történeti összefüggés adja meg a Nemzeti Múzeum kis Asklepios-szobrának becsét és érdekességét. Fontos kutatásaink eredménye, hogy az ó-szónyi szoborban a pergamoni hellenisztikus művészet egyik nevezetes alkotásának márványmásolatára ösmerhetünk. Pergamoni kultuszszobor másolata a távol kis római tartományi városban, Bregetioban! Minő egyetemleges óriási ereje van a görög művészetnek! Hírneves alkotásai mily messze kisugárzanak! A Kr. u. II. században a hellenisztikus kor művészi formái elárasztják az egész római birodalmat.³ Mindenütt találkozunk hellenisztikus művek másolataival. Ennek a hatalmasan hömpölygő áradatnak egy kicsiny hulláma Pannoniában Asklepios-szobrunk épen úgy mint a már korábban ösmertetett női márvány fej.⁴

Hekler Antal.

DUNAPENTELEI ÁSATÁSAIM 1908-BAN.

A n. múzeum megbízásából az előző években sikerrel végzett ásatásokat ez év folyamán két ízben folytattam: márczius havában és június közepétől július közepéig.

I. A tavasszal különösen egy római épület törmelékmaradványai veszik igénybe a figyelmünket. Már előző ásatások alkalmával is az Öreghegy északi részén elterülő Kalvária-domb mutatkozott azon helynek, a melyen az egykori római telep központosult; e góczponttól nemcsak keletre és nyugatra bukkantam római épületek maradványaira, a melyeknek törmelékében érdekes és értékes tárgyak rejtőztek, hanem sokkal nagyobb mértékben mutatkoztak az egykori Intercisa nyomai a Kalvária-dombtól déli irányban. Az Öreg-hegyen végig északról déli irányban húzódó dülő-út mindkét oldalán, a mely az Öreg-hegyet egy keleti és egy nyugati részre osztja, már évekkel ezelőtt bukkantam meg lehetőségen nagy kiterjedéssel bíró épületek maradványaira, a melyek azonban kincseket kereső és tudományos kutatásra semminemű érzékkel nem bíró van-

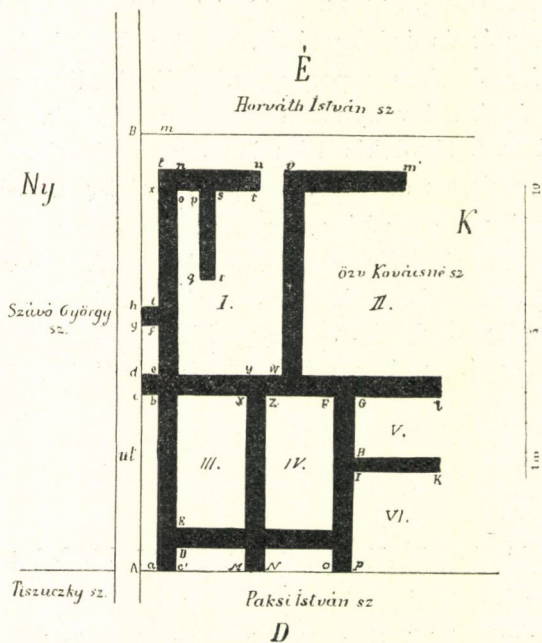
¹ Röm. Mitt. 1903. S. I. ff. L. Polybios XXXII., 25.; Overbeck: Schriftquellen 1908.

² Plinius: N. H. XXXIV., 84.; Overbeck, 1904.

³ V. ö. Arch. Ért. 908., 235. o.

⁴ Arch. Ért. 1908., 231-235. o.

dál kezeknek estek áldozatul. E területnek egy részét azonban meg lehetett menteni az archæologiai tudomány feladatai számára és ezen részhez tartozik özvegy Kovácsné szántóföldje is, a melyen ez évi márczius havában próbáltam szerencsét. Már az első ásónyom mutatta, hogy fáradozásaim nem lesznek hiábavalók. Egy római ház alapfalaira bukkantam, a melynek tervét és méreteit az itt látható vázlat ábrázolja:

I. ábra.

m.	m	m.	m.
A a = 0'60	a l = 13'60	a m = A B = 14'84	p g = s r = 3'00
a b = 6'00	l m = 1'24		e y = b x = 3'00
b e = 0'60	l n = c'60	l u = 3'30	y w = 1'20
e f = 1'80	n u = 2'70	v m' = 4'10	XZ = MN = 0'60
f i = 0'60	o p = 0'70	o t = 2'70	ZF = NO = 2'40
i x = 4'00	p s = 0'50		FG = OP = 0'60
x l = 0'60	s t = 1'50		GL = 3'00
			GH = 2'00
			I K = 3'00
			I H = 0'50
			a c' = 0'60
			c' M = 2'40
			MN = 0'60
			NO = 2'40
			OP = 0'60
			P I = 3'50

A törmelék alatt különböző bronz- és agyagtárgyakat találtam és egyebek között a Kr. előtti negyedik évszázadból származó érmekeket is. A legérdekesebb darabok azonban a köemlékek, számra öt és pedig: egy drb föliratos votivtábla, két drb dombormű és két kőszobor, a melyek egyike Fortunát, másika Mercuriust ábrázolja.

A votívtábla négyszögű kőducz, melynek magassága = 50 cm., szélessége = 54 cm., vastagsága = 9 cm.; a II. sz. terület törmeléke között került napfényre, kb. 80 cm.-nyire a föld színe alatt. Főlirata:

2. ábra.

DIS OIMNIBVS
SÆBINVS VET
SÆBINIANVS
VET EX VOT
BOSVIT

Dis omnibus
Sabinus vet(eranus)
Sabinianus
vet(eranus) ex vot(o)
posuit

A követ két veteranus, névszerint Sabinus és Sabinianus szentelte az isteneknek. Feltűnők az OIMNIBVS és BOSVIT szavak, a helyett hogy OMNIBVS és POSVIT.

Ugyanazon a helyen voltak Mercurius és Fortuna meglehetősen sértett szobrai is; Mercurius, jobbjában a pénzeszacskót tartja, nélküli a fejét és mindkét lábának alsó részeit, Fortuna jobbjában a szerencse kereket forgatja, fejének elülső része nélkül került napfényre. A két szobor magassága 40 illetőleg 56 cm.

A két domborműves köemlék közül, az egyik sírkő töredéke. Méretei: m = 63 cm., sz = 104 cm., v = 25 cm. Rajta lovast látunk, a ki deszkás szekér mögött vágatató nyerges lovon ül. A kocsinak csak hátulsó része látható és ennek pamlaga mögött a hátsó támlájához kapaszkodva inas guggol.

A másik domborműves emlék egy nehéz kőducz, a melynek m = 91 cm. sz = 100 cm., v = 56 cm. Első oldalán meglehetősen durva kivitelben egy jobb felé haladó lovas van ábrázolva. Mind a két darab az épület alapjának voltak a részei és pedig az 1. ábra szerint az első E-nél, a második F-nél.

Négy más rómaikori köemléket Szórád F. szántóföldjén leltek; ezek: 1 drb. főliratos sírkő, 1 drb. főliratos oltár, egy drb. ædicula-maradvány és palmettákkal szegélyezett párkánykő.

A sírkő, melyet *Marcus Aurelius Bassus* harminczkét éves korában elhunyt feleségének *Septimia Constantina*-nak és egy éves korában meghalt leányának, *Aurelia Florentina*-nak állított, felső csonka részén egy fülkében két oszlop között a két elhunyt domborműves mellképét mutatja, úgy, hogy az anya, kinek a feje a kő megsérülése következtében hiányzik, két kezét előtte álló leányának a vállára fekteti. A felirat keretbe van foglalva, melynek felső léczén a D. M. betűk állanak, két oldala pedig borostyánlevelű indákkal van díszítve. A 8-soros felirat a következő:

SEPTIMIAE	Septimiae
CONSTANTINAE	Constantinae
CONIUGI · Q · V ·	coniugi q(uæ) v(ixit)
NN XX II · E · AURELIÆ	an(nis) XXXII et Aureliæ
5. FLORENTINAE	Florentinae
FILIAE · Q · V · ANN · I ·	filiae q(uæ) v(ixit) ann(is) I
M · A · R · BASSVS	M(arcus) Aur(elius) Bassus
F v C	f(aciendum) c(uravit)

A kő méretei: m = 80 cm., sz = 58 cm., v = 15 cm.

3. ábra.

4. ábra.

A feliratos oltárkö homokkőből készült ducz, mely felső szélén megsérülése dacára még mutatja spirális diszítésnek a nyomait. Egyszerű keretbe foglalt felirata így szól:

I · O · M ·
T CLAV
PETRONI
ANVS B F

I(ovi) o(ptimo) m(aximo)
T(itus) Clav(ius)
Petroni
anus b(ene)f(iciarius)
[v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)]

Az oltárt tehát, melynek m = 79 cm., sz = 55 cm., v = 17 cm., Titus Clavius Petronianus, a ki a hadseregben a «beneficiarius» cz. tiszti rangot viselte, szentelte Jupiternek.

Egy díszes sírépület alkatrésze tökéletes analogiája a két évvel ezelőtt szintén Dunapentelén, Fekete György szőlőjében kiásott darabnak. Itt is — úgy mint ott — két pillér között külön talapzaton keresztbevetett lábakkal áll egy meztelen genius, lefelé fordított fáklyára támaszkodva (testének felső része letört és hiányzik). A két pillér egyikén borostyánlevelű inda domborodik ki, másika pedig öt hornyolatból álló tagozással bír, úgy, hogy a hornyolatok alsó felét belerakott pálcza tagok töltik meg. A kőlap hátsó oldalán egy női alak van ábrázolva, mely kezeivel kosarat tart. Méretei: $m = 112$ cm., $sz = 72$ cm., $v = 16$ cm.

II. A nyári ásatások, a melyeken Hekler Antal dr. is résztvett, június 14-étől július 18-áig tartottak és nagyban hozzájárultak ama ismereteink bővítéséhez, a melyeket az Öreg-hegy déli részén az említett dülő út mindkét oldalán elhúzódó temetőről birunk. A temető külön ismertetésben tárgyalandó, ezuttal két ott lelt feliratos kőemlék közlésére szorítkozom. Ezek a K. u. első évszázadból valók és a M. N. Múzeum legrégebb pannóniai kőemlékeihez sorakoznak. Kincses Ferencz szántóján lelt Kr. u. IV. századbéli sírban mint oldalfalakat másodszer használták.

Az egyik sírkövet Ianuarius Otio és felesége két elhunyt gyermekének: a tizenkét éves korában meghalt Otio Una-nak és a három éves korában meghalt Regilia-nak és önmaguknak állították; felső csonka részén két felnőtt és két gyermek domborműves mellképét mutatja. Ezt a részt a feliratos mezőtől egy 19 cm. széles lécz választja el, a melynek közepén a szokásos áldozati jelenet fordul elő, jobb részén pedig bal felé vágató lovas van ábrázolva. A 6-soros felirat szövege ez:

OTIO VNA VIXT
AN XII ETREGILIA
AN III · H · S · SVNT
IANVARIVS OTIO
///// ET SIBI
VI // POSVERVNT

Otio Una vixit
an(nis) XII et Regilia
an(norum) III h(ic) s(iti) sunt
Ianuarius Otio
[filiis] et sibi
vi[vi] posuerunt

A mondat állítmánya (posuerunt) többes számban áll és a sírköven a két elhunyt gyermekén kívül nem egy-egy, de két felnőtt személy (férfi és nő) látható, azért föl kell tennünk, hogy mindkét szülő állította föl a sírkövet és csak a véső vagy más valaki mulasztásának kell tulajdonítanunk a nő nevének a kihagyását. A kő méretei: $m = 152$ cm., $sz = 93$ cm., $v = 22$ cm.

A második, Kincses Ferencz szőlőjében lelt kőemlék hossznegyszögű mészkőből készült sírtábla, a melynek előlapja két részre oszlik. A felső rész oszlopoktól megtámasztott orom alatti mezőben három mellképet (férfi, nő és gyermek) ábrázol. A romot, a melynek oldalai párkányosak, rozetta diszíti; mindkét hajló oldala fölötti derékszögű sarkmezőben oroslán van ábrázolva. Egy 11 cm. széles lécz a felső mezőt választja el az alatta levő feliratos mezőtől, a melyet pálczából és léczből alakult keret szegélyez. Az öt-soros felirat a kő sérült volta daczára tisztán olvasható:

AEL CESVMARI
VS LIBERTVS
SIBI ET CONVGI
ET FILIO VIVO
POSVIT

Ael(ius) Cesumari
us Libertus
sibi et coniugi
et filio vivo
posuit

Ebből látjuk, hogy a kőemlék még a családtagok életében készült. Méretei: m = 194 cm., sz = 65 cm., v = 18 cm.

Ezen alkalommal szerencsés voltam múzeumunk számára a dunaparti burgusok építésére vonatkozó Commodus-féle emléktáblából* egy nyolczadik példány töredékét megszerezni. A töredék felirata ez:

IMP · CAES · N	} Imp erator) Caes(ar) M[arcus) Aur(elius) Commodus]	
ANTONINVS · A		Antoninus A[ug(ustus) Pius Sarm(aticus) Germ(anicus)]
PONT · MAX · TI		pont(ifex) max(imus) t[rib(unicia) pot(estate) . . .]

Méretei: sz = 51 cm., m = 39 cm.

Két kisebb feliratos töredéket kell még említenem. Az egyik, a melynek m = 34 cm., sz = 32 cm., egy első századbeli sírkőnek a töredéke; arra mutat e három betű: H · S · S, a melynek jelentése: h(ic) s(iti) s(unt).

A másik darab, a melynek m = 42 cm., sz = 56 cm., a következő feliratot mutatja:

NS
ET
/////////
M · PIAS
M VNE · S

5. ábra.

Ehhez járul még egy kis feliratos oltárka mészkőből, melynek m = 17 cm., sz = 10 cm. és v = 10 cm. Felállítója Aurelius Mar(tius), a ki ezt *Silvanus* istennek szentelte. Felirata:

SIL · D
EO · S ·
Λ VR
MAR

Sil(vano) D
eo S(ancto)
Aur(elius)
Mar
[v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)]

* Vsd. ö. A. E. XXVI. 227.

III. Néhány nappal ezelőtt hoztak a múzeumba nagyobb mennyiségű rómaikori tárgyat, a melyeket id. Hauzer Ferencz birtokán kiástak. Ez a földterület déli folytatása ama helynek, a hol a Nemzeti Múzeum már két ízben sikerrel rendezett ásatásokat. A szomszéd területre is utóbb került volna a sor. Időközben kincskeresők turkáltak ott és az ilyenkor színre kerülő tárgyakat kereskedők külföldre szokták vinni. A köemlékeket szerencsére sikerült a n. múzeum számára megmenteni, egy feliratos sírkövet a Kr. u. I. évszázadból egy kőkoporsó feliratos lapjának nagyobb töredékét, egy oltárt, egy feliratos kötődéket és tiz drb. különböző bélyeges téglát.

A sírkő szövege:

<p>MATVTINA · FLAVIANI · F AN · XX · H · S · E · FLAVIANVS SARINI · FILIA · PIENTISSIMA ET · COMATIMARÆ · COLVEDI 5. NIS · CONIVGI · ET · FLAVI NÆ · FLAVIANI · F · ET MAR CELLINO · NEPOTI · ET SIBI · VI / VS · VIVIS</p>	<p>Matutina Flaviani f(ilia) an(norum) XX h(ic) s(ita) e(st) Flavianus Sarini filia(e) pientissima(e) et Comatimaræ Colvedi 5. nis coniugi et Flavi anæ Flaviani f(iliæ) et Mar celliano nepoti et sibi vi[v]us vivis [posuit]</p>
---	--

Három nemzedékről van szó: 1. *Flavianus Sarini*, az emlék felállítója és ennek felesége *Comatimara Colvedinis*; 2. ezeknek két leánya: a húsz éves korában elhunyt *Matutina Flaviani*, kinek halála alkalmából a köemlék felállított és ennek nővére *Flaviana Flaviani*; 3. az unoka (talán az elhunyt leányuknak a fia), neve: *Marcellianus*. A mikor Flavianus Sarini életének virágzásában elhunyt leányának, Matutina-nak, a kit a feliratban «*filia pientissima*»-nak mond, felállította ezt az emléket, a kövön említett többi családtag még életben volt.

Kár, hogy a kő felső része hiányzik; csak a lécz, a mely a felső domborműves részt a feliratos mezőtől elválasztotta, maradt meg a tipikus áldozási jelenettel.

A kő mindazon ismérvekkel bír, a melyek azt mint a legrégebb pannoniai köemlékek egyikét jellemzi: a D(is) M(anibus) formula hiányzik, az elhunyt neve nominativusban áll, az apáé genitivusban; utána következik a kor jelzése genitivusban, és a régi *h(ic) s(ita) e(st)* formulát is megtartja.

Erdekes a következő feliratos köemlék is, mely tulajdonképen egy koporsó feliratos oldalának része. A feliratos lap keretének bal oldala szép andaornamentikával és egy szépen kifaragott geniussal van díszítve. Hat-soros felirata ez:

M · AVR
DEC · C
L · SEP
MA · A
FILIA
ET · SV

Annyi világos, hogy *M(arcus) Aur(elius)*, kinek a neve itt előfordul, *dec(urio) col(oniæ) [Aqu(inci)]* volt.

Az oltár, szintén csak töredék, Jupiternek van szentelve ; felirata ez :

I	O	M	
F	L	G	F
D	M	S	E

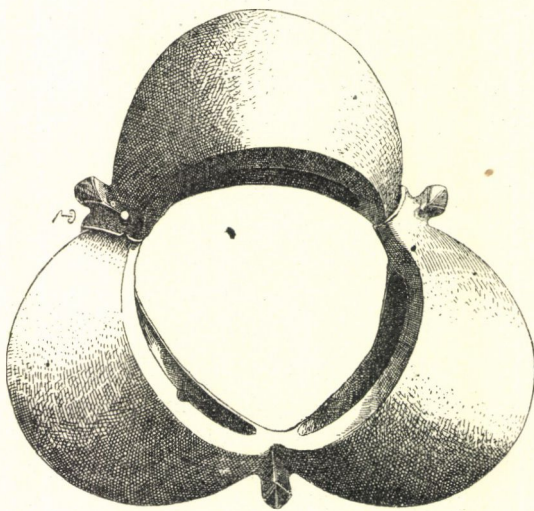
Végül egy kis kőtöredék említendő, a melyen a következő olvasható :

D
A C I A

Ez emlékek bizonyítják, hogy az ókori Intercisa földje még mindig nyújt elég anyagot a kutatásra ; csak kár, hogy a múzeumnak ásatási czélokra fordítható eszközei sokkal csekélyebbek, semhogy e terület kikutatását szakadatlan folytonosságban lehetne végezni.

Budapest, 1908 szeptember 24-én.

Mahler Ede.

HALLSTATTKORI BRONZ KARPÉRECEZ A N. MÚZEUMBAN.

$\frac{2}{3}$ nagys.